

01_31_05

BIJ
KLIMMENDER
ZONNE

GERMAANSCH
RECHTSPLEGING
IN DEN
Baller Kuil

Inleiding, tekst en
Aanteekeningen
door M^s. Gratama,
Rijks-Archivaris in Drenthe
en D^s. L. Knappert
Predikant bij de Herv. Gemeente

KOREN MET MUZIEK VAN RICHARD HÖL

ASSEN · L. HANZMA · 1895

Bij Klimmender Zonne.

„BIJ KLIMMENDER ZONNE,“

Germaansche Rechtspleging in den Ballerkuil.

INLEIDING, TEKST EN AANTEKENINGEN

DOOR

MR. S. GRATAMA,
Rijksarchivaris in Drente,

EN

DR. L. KNAPPERT,
Predikant bij de Hervormde Gemeente te Assen.

Koren, met Oorspronkelijke Muziek van RICHARD HOF.

ASSEN
L. HANSMA,
1895.

INLEIDING.

Goen het bekend werd, dat Hare Majesteiten de Koninginnen voornemens waren ook de provincie Drente, met name haar' liefelijke hoofdstad Assen te bezoeken, was de gedachte zeker niet vreemd, dat het eigenaardig karakter der Landschap met hare eeuwenheugende gedenkteeken van het voorgeslacht, met hare aloude overleveringen niet op den achtergrond mocht treden. Dit werd begrepen door de bevoegde autoriteiten, toen een bezoek aan de gemeente Rolde en de daar aanwezige hunnebedden op het programma der feestelijkheden werd gebracht. Daarbij moest ook natuurlijkerwijze de aandacht vallen op den zoogenaamden „Ballerkuil”, eveneens een overblijfsel uit dien voortijd, waarvan geen geschreven bericht tot ons is gekomen. Toch werd geoordeeld, en wie zoude het niet billijken, dat die plaats op zich zelve, hoewel niet zonder zekere geheimzinnige aantrekkingskracht voor wie zich in den geest verplaatst in de gebeurtenissen, welke daar kunnen hebben plaats gegrepen, weinig aantrekkelijks aanbod. Bepaaldelijk voor oningewijden in de vroegere toestanden in dit gewest.

Het lag daarom voor de hand juist aan dit gedenkteeken

Si parva licet componere magnis.

Si twee gingen tsamen achter lande,

Haerre een vont enen diamant;

Dander sleepen met finen sande,

Ende doe so ginc hi van hant in hant.

Voor den een:

S. G.

Voor den ander:

L. K.

der oudheid zijn' belangrijkheid terug te geven in het oog van ieder, die niet ongevoelig is voor de eigenaardige beking, die daar uitgaat van het leven der voorouders. Zoover wetenschap en kunst zulks mogelijk maken, kon dit geschieden door het doen herleven van een enkel tooneel, dat daar was of had kunnen zijn afgespeeld. En had men daarvan eens de aantrekkelijkheid ingezien, het belang begrepen om in dit opzicht den hoogen bezoeksters iets nieuws te kunnen aanbieden, dan drong zich als van zelve het denkbeeld op om daar ter plaatse een voorstelling der oude rechtspleging te geven.

Dat denkbeeld drong zich als van zelve op, immers de zoogenaamde Ballerkuil is een aloude gerechtsplaats. Het past hier met eenige zekerheid te spreken. De naam van het gehucht Balloo, waaraan de kuil den zijnen ontleent, oudtijds Banloo of Banloe, wijst dit uit ¹⁾. Hij beteekent het woud, dat gebannen is of waar gebannen wordt. Beide opvattingen duiden op de rechtspraak, hetzij men denkt aan den heiligen rechtsvrede, die over het bosch ligt, daarover is afgekondigd, gebannen, hetzij men hecht aan het rechten, het bannen en dus let op de handelingen, die daar plaats vonden. Wijst dus de naam zelf ons reeds op rechtspraak, historische berichten bewijzen, dat ook later de rechtspleging daar plaats greep. Mochten wij uit den naam Balloo gevolgtrekkingen maken voor overouden tijd, jongere rechtsbronnen geven met voldoende historische zekerheid aan, dat de lotting, de hoogste rechtsprekende vergadering in de Landschap daar bijeenkwam. In het landrecht van 1412 wordt het gehucht Balloo als zoodanig bepaaldelijk genoemd ²⁾.

Ubbo Emmius de beroemde geschiedschrijver en eerste rector der Groninger Academie verhaalt, dat nog in zijn' tijd de Drenten te Rolde bijeenkwamen en gewoonlijk op de daartoe bestemde dichtbijgelegen plaats in de buitenlucht vergaderden tot het behandelen van allerlei zaken, ook tot het oefenen der rechtspraak ³⁾.

Vader Piccardt, de bekende Drentsche kroniekschrijver, de man, die — zij het dan op eenigszins wonderlijke wijze ⁴⁾ — belangstelling toonde te hebben voor de zeden en gewoonten der voorvaderen en een der eersten was, die daaraan zijne aandacht wijdde, meldt dat in zijn' tijd omstreeks 1660 in den kuil nog de in den grond uitgegraven banken voor de rechters te vinden waren ⁵⁾. En van Lier bevestigt omstreeks een eeuw later dit getuigenis en deelt mede, dat hij zelf die banken daar nog heeft gezien ⁶⁾. Het erfgerucht, dat in den kuil de plaats moet worden gezocht, waar in dat vroegere, tot de rechtspleging geheiligde, woud het recht werd gesproken, verkrijgt door deze getuigenissen waarde. Het wordt versterkt door de omstandigheid, dat men te Balloo noch een kerk, noch een andere plaats vond, waar zulks mogelijk was, zoodat men niet wel tot een ander resultaat zal kunnen komen. En eindelijk men bedenke wel, dat verandering der plaats, waar het gerecht werd gehouden, hoogst onwaarschijnlijk is, en dat daarvoor overwegende redenen moeten hebben bestaan. Redenen, die er toe konden leiden o. a. om niet langer in de buitenlucht bijeen te komen, maar dit onder dak, binnenshuis, te doen, en werkelijk in lateren tijd tot zulk een verwisseling den doorslag gaven, echter zeker niet in dezen vóór het einde der 14^e eeuw ⁷⁾.

Werd dus door de aanwezigheid van den Ballerkuil in de onmiddellijke nabijheid van Rolde en ongeveer op 5¹/₂ K.M., een uurtje wandelens, van Assen de aandacht gevestigd op het geven eener voorstelling, in woord en beeld, der vroegere rechtspleging, de aard van zoodanige voorstelling maakte dit te meer aantrekkelijk. Immers juist bij de rechtspleging was in een kort bestek te geven een denkbeeld van verschillende gebruiken en gewoonten, zoo typisch en eigenaardig, dat daardoor omtrent denkwijze en zeden der voorvaderen in de meest verschillende opzichten als godsdienst, recht en staatsinrichting niet alleen, maar onder meerdere ook omtrent kleeding en wapening een merkwaardig en voor hen, die daarvan geen bijzondere studie konden maken, in één oogwenk een verrassend licht konde opgaan.

Een einde dit nog te beter te doen uitkomen, willen wij een eenigszins naderen blik op die rechtspraak werpen. Een opmerking dient echter vooraf te gaan en wel deze. Om niet te uitvoerig te worden en tevens te blijven bij de voorstelling zelve, waarover straks nader, bepalen wij ons meer bijzonder tot den tijd, voor welken nog meer eigenaardig van een Germaansche rechtspleging kan worden gesproken. In latere tijden loopt zij zelfs bij de onderscheidene stammen, die tot de West-Germaansche kunnen worden gerekend, ook tengevolge van verschillende oeconomische ontwikkeling, zoozeer uiteen, dat die benaming niet wel meer kan worden gebruikt.

Zoo voorbereid kunnen wij nu overgaan tot de beschrij-

ving van het tooneel, waarop de handeling, die zal worden voorgesteld, wordt afgespeeld, en van de personen, welke daarbij optreden.

De plaats, in den mond des volks met den naam „kuil” betiteld, is dat eigenlijk niet. Het is een door een ringwal omgeven ruimte, waarvan de glooing aan de binnenzijde iets sterker is dan aan den buitenkant. In 1846⁸⁾ door de provincie aangekocht, werd het terrein eerst jaren later opgeschoond, in dien zin dat aan den binnenkant het struikgewas werd opgeruimd, terwijl rondom op den wal en zijn buitenglooing nieuw eikenhout werd ingeplant⁹⁾. Langzamerhand zal dit voor opgaande boomen dienen plaats te maken. Met het oog op de te geven voorstelling is het te betreuren, dat dit niet in meerdere mate het geval is. De recht opstaande steen werd van wege Gedeputeerde Staten in 1884 geplaatst als een gedenkteeken, terwijl de bedoeling schijnt te hebben bestaan hem van een opschrift te voorzien¹⁰⁾.

In de bedoelde open ruimte komt nu het volk, bestaande uit de mannelijke volgerechtigde bewoners der gouw Drente, bijeen tot het houden van het ding¹¹⁾, het gerecht. Die vergaderingen, in het heilige of geheiligde woud waarop de naam reeds wijst, gelijk wij zagen, droegen een godsdienstig, sacraal karakter. Vandaar dat een offer, onder aanroeping der goden door de priesters, voorafging¹²⁾. Vandaar ook dat op zulke gerechtsplaatsen, waar deze tot het houden der belangrijker rechte-dagen, het bijeenkomen der goubewoners dienden, in het algemeen offersteenen aanwezig waren, en er dus ook te dezer plaatse zeer goed een kan zijn geweest.

Daarom zal de nu aanwezige steen worden platgelegd, en zoo tot dat doel dienen.

Achter den offersteen, ongeveer in het midden van den kring vinden wij den zetel van den rechter, voor deze gelegenheid vervaardigd naar het model van den marmeren, welke Karel den Groote als troon diende en nog in de Munster te Aken wordt bewaard. Die rechter is naar Germaansche opvatting de leider der vergadering, niet meer ¹³); wij zouden zeggen: de voorzitter. Daarnaast links en rechts de zitplaatsen (zodenbanken) voor de bijzitters ¹⁴). De zetel van den rechter is op een kleine verhevenheid geplaatst vlak onder den boom, onder wiens lommer de handeling zich gewoonlijk afwikkelt. Men hechte er aan in die tijden, in de schaduw van een eeuwenheugenden eik of linde de plechtige, sacrale handelingen te verrichten, waarin het geheel der rechtsgemeenschap, het verband met stam- of volksgenooten zich uitte ¹⁵).

In plaats van aan een boom hangt hier het schild, ken-teeken van des rechters gezag, aan een speer, omdat wij, met het oog op de vele praktische bezwaren, schoon met leedwezen, van het aanbrengen van een boom hebben moeten afzien ¹⁶).

Daar achter in een breeden kring, op de oplopende heling, stellen de volksgenooten zich op om door teekenen of uitroepen hunne goed- of afkeuring ¹⁷) van de raadslagen der oudste en wijste mannen, de bijzitters noemden wij ze zoo even, te kennen te geven. Soms kan een enkele uit hen zich persoonlijk in de beraadslagingen mengen; gewoonte was dit niet. Is het volksoordeel, wij zeggen in onze negentiende-eeuwsche taal: de publieke opinie, volkomen geves-

tigd, de overtuiging over recht en onrecht, en over de verdiende straf in verband met van oudsher overgeleverde opvattingen, zoo sterk en machtig, dat geen twijfel kan bestaan, dan waren overleg en bespreking onnoodig geworden. Bij deze hoogste uiting van het rechtsgevoel der gemeenschap, was elke andere overbodig geworden, en daarmede het „oordeel vinden” der bijzitters. Dit is het geval bij de voorstelling, die zal worden gegeven. Het feit van landverraad en broedermoord, voldoende bekend, is gericht tegen ons allen, tegen het bestaan der rechtsgemeenschap zelve. Daarom is het onzoenbaar ¹⁸). Met schadeloosstelling in geld of goed aan een der volksgenooten en zijn' familie kan de zaak onmogelijk afgedaan zijn. Immers aller recht gezamenlijk is geschonden. Tot herstel van dit onrecht is alleen afdoende de verwijdering uit de rechtsgemeenschap, hetzij door den dood van den schuldige, de feitelijke uitstooting, hetzij door de rechtelijke, de plechtige verklaring, waarbij alle banden met den dader worden verbroken. Die verklaring wordt uitgesproken door het daartoe bevoegd orgaan der gemeenschap, in dezen den rechter, den vertegenwoordiger van het, zij het dan in die tijden zwakke, gezag der overheid.

Op enkele bijkomende personen en zaken vestigen wij nog de aandacht. Zoo treden, buiten de reeds vermelde, twee gerechtsboden op. Oorspronkelijk waarschijnlijk priesters behoeven zij dit niet meer te zijn in den tijd, waarin wij ons verplaatsen ¹⁹). Hunne ouderwetsche steenbijlen, toen reeds geheel buiten gebruik, wijzen er op, hoe reeds voor lange, lange jaren orde en vrede in het gerecht, de

volksvergadering werden gehandhaafd, en dat de stoornis daarvan werd opgevat als schennis van het gezag der goden, onder wier bescherming het gerecht plaats vond. De straf wordt toegepast nog met soortgelijke voorwerpen als bij offerplechtigheden werden gebruikt. De verstoorder van den gerechtsvrede toch valt als offer tot zoen van der goden toorn.

Daarbij zien wij vier stangen van boven met paardenschedels versierd. Het zijn de zoogenaamde „nijdstangen”. Hare beteekenis was bij de oude Germanen tweeledig, afwerend en schadetoebrenkend. Hier ligt er de bedoeling in, om de booze geesten verre te houden ²⁰). En eindelijk, om de gerechtsplaats loopt een over tal van speren gespannen rood koord ²¹). Daarmede wordt de grens er van aangegeven, en tevens van den bijzonderen vrede die voor de omspannen ruimte geldt. Het koord is rood; immers het ding is het hoogste gerecht in den lande; daar wordt over leven en dood, over have en goed gevonnisd.

De eigenlijke terechtzitting wordt ingeleid door een koorzang der omstaande mannen, een lofied op het recht, waardoor de vereischte, plechtige stemming komt over allen ²²). Dan verheft zich de priester van zijn zodenbank om den wil der goden te raadplegen. Van te voren reeds heeft hij voor de gansche gouw offers gebracht. Nu werpt hij zijne runestaafjes onder den doek, roept luide de goden aan ²³), die het recht beschermen, neemt drie staafjes op en leest de teekens, die getuigen van hunne goede gezindheid ²⁴).

Nu kan het ding zijn aanvang hebben. Diepe stilte heerscht rondom. Geen geluid dan het ruischen van den wind door de boomen. Allen ondergaan den indruk van den ernst van het oogenblik. De misdaad, waarover zal worden geklaagd en geoordeeld, heeft allen geschokt. Zij leven de rechtshandeling mede met hunne gansche ziel. Stil wachten zij op wat gaat komen.

Een luidklinkende slag met den eschstaf op het schild. En de rechter, gebiedende ban en vrede, verbiedende alles wat dien vrede zou kunnen storen ²⁵), vraagt of het is de tijd en de plaats, om een gericht te houden van vrije mannen? De gerechtsboden antwoorden toestemmend: het is de tijd bij klimmender zonne; het is de plaats onder hoogen hemel en groen geboomte. Alle vormen zijn in acht genomen ²⁶).

Opgeroepen door den rechter treedt thans de klager naar voren ²⁷). Daar echter de beschuldigde niet is verschenen wordt gevraagd, of ook iemand zijn voorspraak zijn wil? En wél sterk is de band des bloeds, dat nu nog, na zóc euvelen daad, de naaste zwaardmaag zich aanbiedt om den ellendige den goeden rechtsgang te bewaren.

Met opnieuw opvlammenden toorn hooren allen de klacht. Hoe Theodgrim, de zoon van Aldgrim, ²⁸) onwaardig lid van zijn volk, in den slag aan de Bordene, waar Karel Martel de Friezen en hunne Drentsche hulpbenden sloeg ²⁹), streed tegen zijn eigen bloed. Hoe hij, aan de zijde des vijands, doodde van zijne eigene landgenooten, door den klager genoemd. Te bitterder valt hem het bericht van wat hij zag, omdat onder de gevallen ook zijn broeder is.

Hij kan ter bevestiging zijner woorden niet komen met blijkenden schijn ³⁰), met de lichamen der gedooden. Maar hij is bereid met een zwaren eed de waarheid te bezweren ³¹), en zijne eedhelpers, mannen van zijn geslacht en maagschap, staan gereed te getuigen, dat zij hem kennen als waarachtig, dat zijn eed is rein en niet mein, zoodat hiermede de daad vaststaat en alle ontkenenis is uitgesloten ³²).

Aldus geschiedt. Zóo reddeloos onteerd is nu Theodgrim, dat zijne bloedverwanten niet langer aarzelen te doen wat zij reeds voornemens waren. Ten aanschouwe aller dinggenooten werpen zij hem, door een onmiskenbare, zinnebeeldige handeling, uit het familieverband uit ³³). En de vrije mannen, in het ding verzameld door den rechter gevraagd om het recht te scheppen, roepen, eveneens onder den diepen indruk van het gehoorde, in plotselinge, éénstemmige uitbarsting, dat hij des doods schuldig is.

De rechter, tot nog toe gezeten, verheft zich van zijn plaats en spreekt een vogelvrijverklaring uit, onmeedoogend en huiveringwekkend, die den misdadiger „vredeloos legt”, hem plaatst buiten goddelijk en menschelijk recht en als een schadelijk roofdier overgeeft aan ieders wreede willekeur ³⁴).

Hiermede is het ding ten einde. Maar een ongedachte gebeurtenis houdt nog een oogenblik de mannen terug. Buiten is vernomen het geknars van karreraderen. Aangekondigd door een harer gezellinnen verzoekt Irmingarde, een hellirúna ³⁵), een zieneres toegang. Wel mogen nimmer

vrouwen binnentreden in de vergadering der dinggenooten, maar voor deze heilige vrouw, die door onnaspeurbare macht der goden het verborgene weet, gelden verbodsbepalingen niet. Omringd door hare maagden, treedt de profetes binnen. En terwijl zinsverrukking vaardig wordt over haar, schouwt zij in ver verschieft en ziet deze landen één en onverdeeld, bestuurd door eener vrouwe zachte hand.

De geestdrift door haar woorden gewekt vindt uiting in een jubelend slotkoor.

Nog zij hier vermeld, dat het denkbeeld instemming gevonden heeft. Met den zeer sympathieken steun der Ge-deputeerde Staten van Drente is het der commissie, welke zich tot dat doel had gevormd, mogelijk geworden het tot uitvoering te brengen, en dus in den Ballerkuil te geven de voorstelling eener Germaansche rechtspleging. Deze commissie werd aldus samengesteld:

M. A. D. Jolles, *Eere-Voorzitter*.
 Mr. Seerp Gratama, *Voorzitter*.
 Dr. L. Knappert, *1^e Secretaris*.
 A. W. Bos, *2^e Secretaris*.
 Mr. L. Offerhaus, *Penningmeester*.
 J. M. M. Bitter.
 S. Bouma.
 Jhr. H. L. A. J. Bowier.
 G. P. Cool.
 M. H. Gratama.
 Mr. J. P. Hofstede.
 Jhr. Mr. H. G. van Holthe tot Echten.
 J. M. van Kuijk.
 Dr. K. Lijndrajer.
 J. M. de Waard.
 Jhr. H. van der Wijck.

BIJ KLIMMENDER ZONNE.

Germaansche Rechtspleging in den Ballerkuil.

LIJST DER HANDELENDE PERSONEN.

Werinhard, de priester	de heer G. P. COOL.
Liodulf, de rechter	" mr. A. H. BÜCHLER.
Herimod, de klager	" A. W. BOS.
Landrik, Frethuger, Tiadgerd, } Tiadwerd, Odo, Aldmund. }	cedhulpers { de heeren J. H. G. VAN SPREEKEN, J. DE VRIES, JAC. DE VRIES, L. HAN- SMA, C. T. LE ROUX, J. DROSTE.
Adaldag, de verwant	de heer mr. J. P. HOFSTEDÉ.
Frèthirik, Avuko, } Osmund, Helibad }	andere verwanten { de heeren S. BOUMA, dr. P. H. SURINGAR, dr. K. LIJNDRAJER, J. M. VAN KUIJK.
Waldric, eerste gerechtsbode	de heer mr. L. OFFERHAUS.
Egilhard, tweede "	" " P. BIJL.
Suidhard, Aldbraht, Geldiko, } Thiadbald, Edelulf }	bijzitters { de heeren W. SOMER, G. J. DE WAARD, H. BARTELD'S, G. OOSTERGETEL, H. VAN VEEN.
Iringarde, de profetes	mevrouw A. VAN HOLTHE TOT ECHTEN— Baronesse VAN DER FELTZ.
Trùdhilt	mevrouw C. CORNELISSEN.
Glismôt	" H. JOLLES.
Waltrát	" W. E. BRUTEL DE LA RIVIÈRE.
Mahthilt	" D. L. L. VAN HASSELT.
Blidrát	" H. S. M. A. J. EBBINGE WUBBEN.
Deotrát	" C. G. SERVATIUS.

Gouwgenooten, opgekomen in het ding.

Dirigent der koren de heer J. M. DE WAARD.

[Costumes naar teekeningen van den heer A. REYDING.]

De handeling speelt ten jare 734 n. C. na den
slag aan de Bordene.

K O O R.

Hoog strekt zich de hemel,
Wijd welst zich de lucht,
Over heiden en heuvelen
Van wapengewonnen, Germaanschen grond.
Maar wijder nog reikt de macht van 't recht,
Geheegd door vrije en vroede mannen,
Het recht, dat heilig is en heerlijk.
Boosheid bant het,
Wandaad wreekt het,
Hulploozen helpt het,
Weezen en weduwen.
Geloofd het land, waar zoo zetelt het recht!

W E R I N H A R D , D E P R I E S T E R .

Om naar recht te richten zijt gij, vrije mannen, gezeten
in het ding. Het lot moge uitmaken, of ons offer de goden
gunstig hebbe gestemd voor ons willen en bedoelen. [*Hij
snijdt houtstaafjes van den tak van een vruchtdragenden boom
en kerft er teekenen in. Een witten doek spreidt hij uit, werpt
er de staafjes onder*]

Gij Wōdan en Frija, gij Donar en Saxnōt,
Zalige goden in uw blinkende burgten,
Openbaart in het lot uwe goede gezindheid,
Dat wij veilig mogen aanvangen het ding.

[*hij neemt driemaal telkens één staafje op van onder den doek en raadpleegt de runen*]. D. R. V. „Door recht is vrijheid”,
zoo duid ik de teekens. De goden zijn gunstig en goed
gezind. Zoo hebbe dan het ding een aanvang.

LIODULF, DE RECHTER.

[*gezeten op den stoel, met het aangezicht naar het oosten. Hij slaat met den eschstaf op het schild, dat links boven zijn hoofd hangt*].

Ik gebied stilte, ban en vrede;

Ik gebied, dat niemand uit het ding uitga tenzij met
oorlof noch iemand in het ding inga tenzij met oorlof;

Ik gebied recht en verbied onrecht;

Ik verbied alle twist en gekrakeel van woorden;

Ik verbied alle verborgen en alle ongeoorloofde wapen;

Ik gebied den gerechtsvrede voor allen, dat zij vrijelijk
komen mogen en veilig van hier scheiden kunnen;

Ik gebied al wat ik schuldig ben te gebieden; ik ver-
bied al wat ik schuldig ben te verbieden; ik ban al wat ik
schuldig ben te bannen.

Ik vraag U, of ik het ding alzoo gebannen heb, dat ik
den rechterstoel bezetten mag;

en voorts vraag ik U: is het het jaar en de dag, het
uur en het oogenblik, is het de plaats en de plek om te

houden een gericht van vrije Germanen, van Drentsche
mannen?

WALDRIC EN EGILHARD, DE GERECHTSBODEN.

[*treden nader en spreken bij beurt*].

Het ding is gebannen naar recht en regel;

Het is de tijd en de dag bij klimmender zonne;

Het is de plaats en de plek,

Onder hoogen hemel,

Onder groen geboomte,

Onder eik en esch,

Onder beuk en berk,

Onder lork en linde,

Op wapengewonnen Germaanschen grond,

Om te houden een vrij gericht van Drentsche mannen.

DE RECHTER.

In alle gouwen en in alle dorpen, onder heel ons volk,
gaat het booze gerucht rond van Theodgrim, Aldgrim's
zoon, en het wordt geroepen al luider en luider, dat hij in
den ramspoedigen slag aan de Bordene, aan 's vijands zijde
gestreden heeft tegen zijn volk. Dat hij den band niet achtte,
die hem hechtte aan zijn geslacht, maar dood en verderf
bracht in onze gelederen, en alzoo zijn aandeel had in onze
nederlaag.

In stilte klagen wij hem reeds allen aan. Wie wil hier
in het ding, in open volksgericht, met luider stemme als
klager optreden?

HERIMOD, DE KLAGER.

[*ter rechterzijde van den rechter. Hij strekt het uitgetogen zwaard naar den rechterstoel.*]

Ik klaag bij Wôdan, den alziende, en bij Zio, die het rechtsgeding beschermt, en bij de Alaesiagen, Bede en Fêmmilene — op landverraad, op doodslag, op bloed.

DE RECHTER.

Zijn wij gerechtigd vonnis te vellen over zulke aanklacht?

EERSTE GERECHTSBODE.

Rood zijn de koorden der rechtsplaats. Bij dit ding berust de uitspraak over leven en dood. Wij zijn gerechtigd.

DE RECHTER.

De klacht is ingesteld door een volvrijen volksgenoot, bekend te goeder naam en faam. Is de beklagde ingedaagd naar overoud recht en aloud gebruik?

DE KLAGER.

Hij is ingedaagd. Zweert gij, boden, dat gij hem naar overoud recht en aloud gebruik hebt geroepen om te staan in het ding der vrije mannen?

DE BODEN.

[*met hunne bijlen uitgestrekt. Te zamen.:*]

Wij zweren.

DE RECHTER.

De beklagde is niet verschenen. Wil iemand optreden als zijn vóorspreker en hem den goeden rechtsgang bewaren?

ADALDAG, DE VERWANT.

Als naaste zwaardmaag treed ik op voor den gedaagde. Lang reeds is hij uit ons geslacht uitgegaan. Toch wil ik, dat ook hem gerechtigheid geschiede.

DE RECHTER.

Dus loochent gij de daad?

DE VERWANT.

Neen, maar bewezen is zij niet.

DE RECHTER [*tot klager*].

Bewijs ze, en maak uwe aanklacht waar.

DE KLAGER.

Wat ik zeggen ga is al den volke bekend. Zij weten allen, hoe Theodgrim, Aldgrim's zoon, zijn fieren naam in oneer draagt. Onwillig en ongedurig woonde hij onder ons van den beginne, alsof niet hetzelfde bloed door zijne en onze aderen stroomde. Twist en tweedracht volgden zijne schreden, in zijn oogen woonde wangunst, strijd stookte hij

tot in zijns vaders huis. Ten laatste verblindden de goden zijnen geest, en hij ging over rijzenden berg en stroomende rivier, tot hij kwam in het Zuiderland, waar het volk woont der listige Franken. Daar vond hij schut en scherm, en bood zijn zwaard ten dienste den hertog, die door de zijnen „Strijdhamer” wordt genoemd. Met hem is hij teruggekeerd, heeft hem de sluipaden gewezen door moeras en poel en met hem heeft hij gestreden tegen ons uit wrok en wraakzucht, uit hongerigen haat. Dit alles is in onze gouwen bekend als het zonlicht.

DE RECHTER.

Niet genoeg nog is uw woord waar gemaakt. Waar is uw bewijs? Is er heete daad? Hebt gij blijken-den schijn? Hebt gij bekentenis, eed of getuigenis?

DE KLAGER.

Bewijs zal zijn in mijn eed en in mijne geloofwaardigheid, bezworen door zes mijner magen, die hier bij mij staan, ten kamp met zwaard en schild gereed. Doch hoort allen wat ik waarnam en straks onder eede bevestig.

Ik zag hem zelf in den rampvollen slag, waarin wij met den Friezenhertog streden tegen de Franken. Het was in het heetst van den kamp. Nog hielden onze rijen stand, maar niet genoeg vermochten wij met sahs en bijl tegen hunne lange speren en goede zwaarden, die bij hen de oude wapenen vervangen hebben. En die hen aanvoerde deed

zijnen naam gestand, want hij hamerde en beukte op ons, zooals hij 't in zijn vaderland zijne tegenstanders moet hebben gedaan. Daar, terwijl men streed man tegen man, zag ik Theodgrim zelve, en hij was met de Franken, tegen ons. Alle booze alven schenen in hem gevaren, zooals hij woedde tegen zijn eigen bloed. Ik zag hem vellen Marcrad, den zoon van Marcrad en Aldger, den zoon van Osger, helden, over wie onze rouw groot is. En naast hen trof zijn zwaard — bitter valt mij het verhaal — Folcbrat mijnen broeder, moedig als Sifrit, maar tegen de overmacht niet bestand. Nu hebben Wōdan's schildmaagden hem gedragen in Walhall, waar hij aanzit met de helden. Doch ik, grimmig over zooveel euvelmoeds, drong op den verrader in. Ik riep mijn krijgsroep en schreeuwde hem toe, dat hij stand zou houden. In dat oogenblik echter drongen de Franken aan, wild, onstuimig als de reuzen doen zullen in den laatsten godenstrijd. En wij weken, schoon niemand viel dan met borstwonden. In den rug getroffen was er niet één. Toen verloor ik hem uit het gezicht.

Zoo heb ik al deze dingen gezien en zoo wil ik ze bezweren.

[hij strekt het zwaard voor zich uit.]

Ik zweer bij Donar, die den nooitfalenden hamer werpt, bij Wōdan, die het recht beschermt en bij Saxnōt, die aan de landen vruchtbaarheid schenkt. Ik zweer bij Nerthus, die rondgaat in haren wagen bij voorjaarsijd en bij Holda, beschutster van hof en huisgezin. Ik zweer bij mijn snel paard en scherp zwaard. Ik zweer bij baard en rechterarm —

dat ik al deze dingen heb gezien, zooals ik ze heb meê-
gedeeld naar trouw en waarheid.

DE RECHTER.

Zijn uwe eedhelpers van uw geslacht en maagschap?
Kennen zij u als rechtschapeu en geloofwaardig? Wil-
len zij zweren, dat uw eed rein is en niet mein?

DE EEDHELPERS.

Wij kennen dezen man als trouw en geloofwaardig; wij
zweren dat zijn eed was rein en niet mein, zoo waarlijk
als de eik in den bodem staat en water over zand gaat.
Zoo helpen ons goden en menschen.

VERWANT.

Nu is aan alle gerechtigheid voldaan en ook mijne taak
geëindigd. Landverrader en broedermoordenaar erkennen wij
hem niet meer in ons geslacht. Voortaan zij hij ons als
vreemdeling en vijand, als wolf tegen hert. [*Hij en zijne
medeverwanten nemen lange, nog groene elzetakken in de hand.*]

Zooals ik u breek,

Taaie twijg

Van den edelen els,

Zoo laat ik los

Voor altijd en alle dagen

Elken bindenden band,

Die hem en ons hechte.

[*Zij breken de takken en strooien de stukken in de vier winden.*]

DE RECHTER.

Gij, vrije mannen, hebt oordeel te vellen. Ik slechts
uit te voeren wat gij besloot.

Zoo vraag ik u dan: is het woord waar van Herimod,
den zoon van Hildold, dat hij gesproken heeft tegen Theod-
grim, Aldgrim's zoon. Is zijn eisch gegrond? Schept gij
het recht!

HET VOLK.

Hij is schuldig!

DE RECHTER.

Welke straf eischt gij, die hem aanklaagdet?

DE KLAGER.

Ik klaagde op landverraad, op doodslag, op bloed. Ik
eisch zijn leven.

HET VOLK.

Hij sterve!

DE RECHTER.

Rechtvaardig is de uitspraak des volks in het ding,
geheegd en gehouden naar der vaderen regel en recht.
Elken vrijen dinggenoot zij de uitvoering van het oordeel
opgedragen.

Hoort het oordeel. [*staande*].

Zoover als de hooge hemel zich heft,
Als winden waaien over wijde wereld;
Zoover als de valk op vleugelen vliegt
En de wolf woont in 't woud;
Zoover als op weiden staat het groene gras,
Als vonken vlammen en vuur;

Zij Theodgrim, Aldgrim's zoon
Echtloos en eerloos, rechtloos en vredeloos,

Zijne vrouw weduwe,

Zonder vader zijn' zonen.

Hem biede niemand den beker,

Hem schaffe geen schepsel spijs.

Hem is verboden aller huis en hof

En aller goeden gezelschap.

Met hem voere niemand koop noch koophandel.

Die hem vindt in veld of weide

In huis of op heerbaan,

Mag hem jagen met geweld van wapenen

Met blaffender honden gebas;

Hem doen sterven duizend dooden,

Vrij van weergeld, zonder zoen. —

[*gezeten*]. Het recht is ten einde, zoo niet meer de een
tegen den ander een klacht in te brengen hebbe.

DE BODE.

Men vordert toegang tot het ding.

DE RECHTER.

Wie zijn het?

DE BODE.

't Zijn vrouwen.

DE RECHTER.

Geen vrouwen treden ooit in het ding van vrije mannen.

DE BODE.

Doch geen gewone vrouwen zijn het. Het zijn gezellinnen
van Irmingarde, de hellirûna, die toegang vragen om haar
komst aan te kondigen.

DE RECHTER.

Geprezen zij haar voornemen.

[*Bij den ingang der dingplaats verschijnen zes jonkvrouwen.
Zij treden nader tot bij den rechterstoel.*]

TRÂDHILT.

Nu worde, gij mannen allen, eerbied vaardig over u!
Tot u wil komen Irmingarde, de heilige vrouw, van wie
gij weet, dat goden haren geest hebben aangeraakt, zoodat

zij kent wat ons verborgen is. Zij verliet de stille plek harer woning, om u te bemoedigen na zoo zwaren slag. Ontvangt haar in gewijde stilte en hoort haar woord.

[*Naar den ingang zich wendende, geleidt zij de profetes binnen, die tusschen hare gezellinnen door, treedt in het midden der gerechtsplaats.*]

IRMINGARDE, DE PROFETES.

[*bij den ingang*]

Allen edelen gebied ik aandacht,
Hoogen en lagen, om te hooren mijn woord.

[*nader tredende*]

Geef nu, Wôdan, mij te weten het wordende
Open mijn oogen, Alvader, Alschepper,
Leer mij lessen van waarheid en wijsheid,
Woorden van troost om tranen te droogen.

Verdeeld is ons volk — dus vallen wij weerloos
In handen van helden, die moedig zijn en machtig.
Krachtige mannen — zijt gij toch krachteloos,
Buigt u toch neder de last der neêrslag.

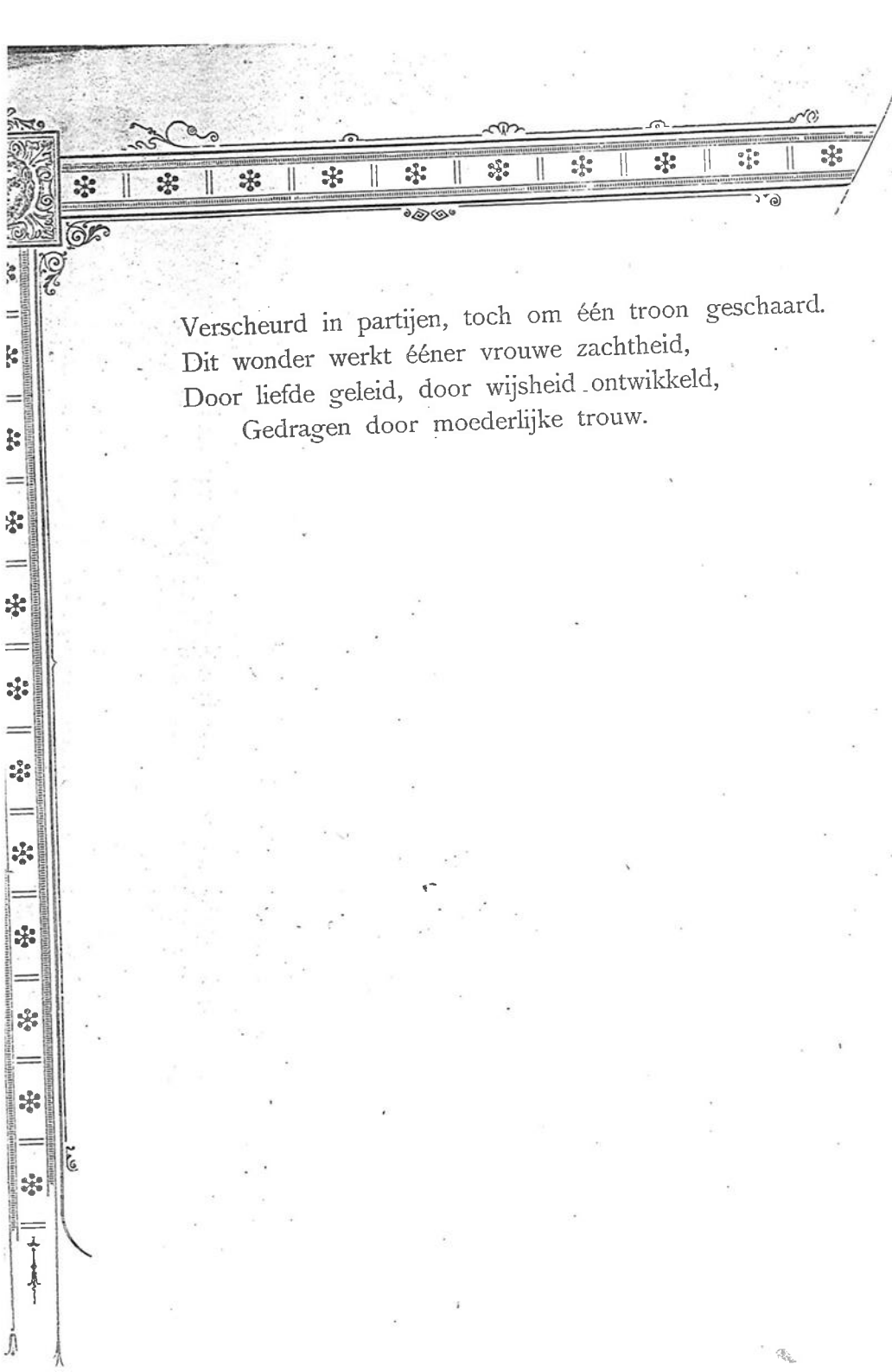
Maar nu staren mijn' oogen in stralende toekomst
Over eeuwen en eeuwen in ver verschiet.
Franken en Friezen en Saksen te zamen
Zie ik vereenigd, in vrijheid gezeten,
In vrede en in voorspoed.

Ik zie heldendaad doen in kamp en krijg,
Mannen, die wijsheid weten,
die 't schoone scheppen,
Bewandelen de wegen der zoute zee,
Of zaaien in akker en aarde het zaad.

En op troonen zie ik twee vrouwen zitten,
Hoog en heerlijk, in glans en glorie,
Regeerend het rijk naar wijs bewind.
Ik zie in haar' handen het Recht veilig
De Vrijheid bevestigd.
Vurig vlamt op in barnenden brand,
Bij dat volk, dat na ons wezen zal,
Gloeiende geestdrift voor vrome vorstinnen.
Naar hunner vadersen voorbeeld achten zij en eeren
Het zachte en zuivere, machtige en minnelijke
In 's lands koninginnen, door hun' liefde gekroond.
En zij stutten den troon, in houw en trouw
in voorspoed en onspoed.
Dit hebben mij goden gegeven, te zien wat zoo zijn zal.

KOOR DER GOUWGENOOTEN.

Alvaders almacht opent de oogen,
Geeft toekomst te kennen, te zien wat zal wezen.
Waar spelde de wala, haar woord verlicht' ons;
Nu schouwen ook wij in schoon verschiet:
Uit veelheid van stammen één volk geboren,
Verdeeld wel in veel, toch gebonden bijeen,

Verscheurd in partijen, toch om één troon geschaard.
Dit wonder werkt ééner vrouwe zachtheid,
Door liefde geleid, door wijsheid ontwikkeld,
Gedragen door moederlijke trouw.

In den Ballerkuil.

I.

Muziek van RICHARD HOL.

$\text{♩} = 54.$

TENOR I en II.

BAS I en II.

Breed. p *f* *mf* *p*

Hoog hoog strekt zich de he-mel, *wijd*

f *p*

f *p*

wijd *wel*ft zich de lucht o-ver hei-den en

aanzwellend

heu-ve-len van wa-pen ge-won-nen Ger-maan-schen

(*) Waar slechts enkele noten en geen rustteekens staan, worden zij door alle Tenoren, of alle Bassen gezongen. Bij de komma's wordt adem gehaald.

p *aanzwellend* *f* *p*

grond. Maar wij-der nog reikt de macht van 't recht, ge-

aanzwellend *f*

heegd door vrij-e en vroe-de man-nen, het recht dat

verreedend *p* *1ste Beweging.*

hei-lig is en heer-lijk. Boos-heid bant het,

p *p*

wan-daad wreekt het, hulp-loo-zen helpt het, wee-zen en
hulp-loo-zen helpt het

f

we - du - wen. Ge - - loofd. ge - loofd het
wee - zen en we - du - wen

ff *breed.* *ff*

land, waar zoo ze - telt het recht!

II.
Andante (gaande). ♩ = 80. *f*

Al - va - ders, Al - va - ders Al - macht o - pent
Al - - macht,

p

de oo - gen, geeft toe - komst te ken - nen te zien wat .

p

f **A. p**

we - zen zal. Waar spel - de de wa - la, hau

aanzwellend f

woord ver - lichtt' ons, nu schou - wen ook

Iets bewegelijker. ♩ = 96. **B. p**

wij in schoon ver - schiet, uit veel - heid van stam - men, uit

aanzwellend f *p*

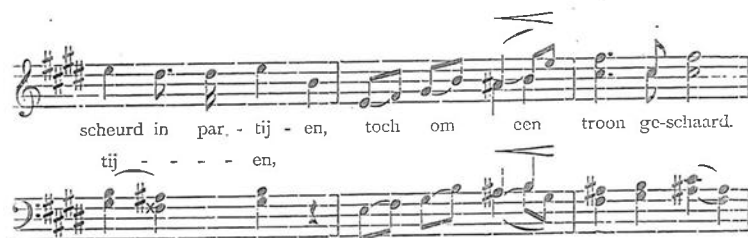
veel - heid van stam - men één volk ge - bo - ren, ver

p

c. *f*

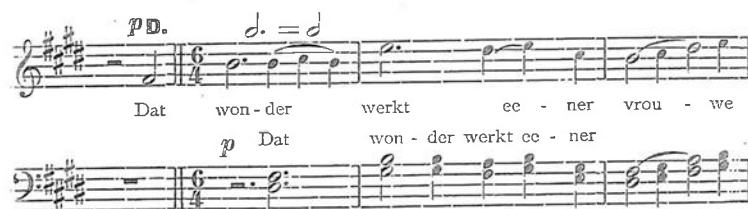

deeld wel in veel, toch ge-bon-den bij-een, ver-ver-sceurd in par-

scheurd in par-tij-en, toch om een troon ge-schaard.
tij-en,

PD. *d. = d*

Dat won-der werkt ee-ner vrou-we
p Dat won-der werkt ee-ner

zacht-heid door lief-de ge-leid door lief-de ge-

p *E.* *f*

leid, door wijs-heid ont-wik-keld, ge-

p *f*

dra-gen, ge-dra-gen door moe-der-lij-

f *p* *f*

trouw, door moe-der-lij-ke trouw!

AANTEKENINGEN.

¹⁾ De afleiding van Baldr (den oudnoorschen lichtgod), op zichzelf onwaarschijnlijk, is taalkundig geheel onhoudbaar. De Duitsche vorm luidde in elk geval Paltar of (in de Merseburger tooverspreuk) Phol.

²⁾ Landrecht van 1412, § 2; de lotting van den zoogenaamden „Sworenmaendach” werd er gehouden. Naar in het oog valt, was het de voornaamste der drie rechte dagen, immers op dien dag werden de nieuwe etten gekozen, en moesten zij den eed afleggen. Vandaar ook de naam. Verg. voorts Gratama, Een bijdrage tot de rechtsgeschiedenis van Drenthe, 1883, p. 60 en 65.

³⁾ In zijn werk *Rerum Frisicarum historia*, Leiden 1616, p. 36, waar hij met het oog op de vergadering van den Etstoel in zijn tijd spreekt van „id tribunal, quod aperto loco habetur, circumstante multitudine” etc.

⁴⁾ Vergelijk daarover een artikel in de *Navorscher* 1893, p. 246 v.v. van L. K.
⁵⁾ In zijne *Annales Drenthiae*, p. 143. Van de „antiquiteten” te Balloo sprekende voegt hij aan het gezegde nog toe: „Hierbij kooft de Ballerkuile die gewisselijk een vreemde rareteet is. Rontom dese staen seer oude sitplaatsen, van aerde gemaect, alsoo dat men sien kan dat aldaer niet alleen in oude tijden groote vergaderingen der landsaten gehouden zijn geworden maer dat er oock eenige sonderlinge solemniteeten zijn gepleeght, om welke te verrichten niet alleen dese vreemde kuyl, maer oock de verscheyde aerden sitbancken van onderscheydelicke vormen zijn verordineert geworden.”

⁶⁾ Oudheidkundige brieven, p. 55, waar men leest: „Het is kennelijk, hoe men tot „de huidige dag toe bij dat gehugt een kuil vindt, waarin men eertijds vergaderde „om recht te spreken, of waarin de voorschreven luttynge, nu lottingen genoemd, „gehouden wierden; men heeft hier zelfs, niet lang geleden de onderscheidene zitplaatsen van de rechtters, uit groene zoden bestaande, nog in aangewezen.” Verg. *Tegenwoordige Staat van Drenthe* (1795), I. p. 42, n. 40.

⁷⁾ Dit blijkt uit het volgende. Van 1399 af zijn ons opteekeningen bewaard van

op het lotting gewezen ordels. Echter wordt niet vermeld, dat zij te Balloo zijn uitgesproken, wel dat dit is geschied te Rolde in de kerk of in den spijker (hetzelfde woord als Speicher) het gebouw, waarin de aan den bisschop van Utrecht in natura verschuldigde tienden en andere opbrengsten werden geborgen. Desalniettemin noemt het Landrecht uitdrukkelijk Balloo als de gerechtsplaats. Het kan daarmede den reeds verouderden toestand nog weergeven; als argument tegenover de hiervoren aangegeven gronden, dat in den Bällerkuil is recht gesproken kan het niet gelden. Hoogstens mag er uit worden opgemaakt, dat omstreeks dien tijd de verandering plaats vond. Verg. een andere oplossing in Drentsche Volksalmanak, jaarg. 1845, p. 130.

Evenmin is in dit opzicht eenig gewicht te hechten aan een verordening van Karel den Groote, die voorschreef, dat waar het gerecht plaats vindt, een dak of bedekking moet worden opgericht, of aan een dergelijke van Lodewijk den Vrome, waarin wij lezen, behalve dat de rechte dagen op de van oudsher gewone plaatsen moeten worden gehouden, dat daarbij een huis zoude worden gebouwd om tegen zon en regen beschut te zijn. Het is een bekend feit, dat ook in talloze streken in Duitschland aan deze bepalingen hoegenaamd geen gevolg is gegeven, althans niets daarvan is te bespeuren. Verg. Waitz. Deutsche Verfassungsgeschichte, IV S. 376 f.f. Grimm, Rechtsalterthümer, S. 793 f.f.

En evenmin zijn ook elders in Drente zelf deze bepalingen op den duur nagekomen, immers zoowel te Rolde als te Anloo, had de rechte dag plaats in de kerk, iets wat door de Karolingers even uitdrukkelijk was verboden, o.a. bij het laatst bedoelde voorschrift van Lodewijk den Vrome, en nog later herhaaldelijk. Zie Waitz l. c. in de noten, waar worden aangehaald Cap. Aquisgr. van 809 § 13 en Cap. leg. add. van 816/7 § 14, cet.

Grimm l. c. S. 800 noemt onder de plaatsen, waar dikwijls gerecht wordt gehouden ook op: Tiefen und Gruben, en haalt daarvan nog enkele voorbeelden aan, o.a. bij Leipzig „auf dem rothen Graben (loco olim concavo, sito in trivio),” waar dit nog in de 16^e eeuw geschiedde.

⁸⁾ Zie ook de Notulen der vergaderingen van de Prov. Staten van Drente van 6 Juli 1843, p. 36, waarin door mr. G. L. Kniphorst een voorstel tot aankoop werd gedaan en van 4 Juli 1844, p. 22, waarin werd besloten den aankoop uit te stellen, totdat „omtrent de ware plaats en ligging van den Ballerkuil eenige meerdere zekerheid zal zijn verkregen.” Mr. S. Gratama gaf in den Drentschen Volksalmanak van 1845, p. 199 vlg. een verhandeling getiteld: „De Ballerkuil”, in welke met het oog op de bedoelde onzekerheid alle geopperde bedenkingen daaromtrent afdoende werden weêrlegd. Hierop is de aankoop voor f 100.— gevolgd krachtens besluit van Gedeputeerde Staten van 17 Febr. 1846.

⁹⁾ Notulen der zomervergadering van 1877, p. 91 en die van 1881, p. 33.

¹⁰⁾ Notulen der zomervergadering van 1883, p. 213. De steen is blijkens een mededeeling in de Prov. Drentsche en Asser courant van 17 Juni 1895, no. 139, afkomstig uit het Veeningerland onder Assen.

¹¹⁾ De vergadering van alle zelfstandige vrije rechtsgenooten, welke het Germaansche staatsgerecht vormde, heet oudn. thing, oodd. ding, longob. thinx. Daar deze samenkomsten nimmer bij nacht werden gehouden (behalve op IJsland, waar des zomers ook nachtelijke rechtspraak voorkwam) heeten zij immer tagadinc, teidinc. De staatsrechtbank, op bepaalde tijden zitting houdend, heet oudn. lögthing (misschien hetzelfde woord als lotting, zie aantek. 2), in tegenstelling met bijv. op IJsland het heradhsting, dat slechts beperkt gezag oefent. Cf. Paul's Grundriss der Germ. Philol. II, 2, S. 182 f. Maurer, Bekehrung des Norweg. Stammes II, S. 447, noot 11. Wij hebben, bij het tooneel dat wij laten afspelen, gedacht aan de uitgebreide volksverzameling, het „concilium”, waarvan Tacitus Germania XII spreekt.

¹²⁾ Wij mogen ons ontslagen rekenen van de bewijsvoering, dat op de dingplaatsen door een priester geofferd werd. Bij alle Germanen is kultus-plaats vaak ook rechtsplaats. Wanneer de dinggenooten ter gemeenschappelijke beraadslaging te zamen waren werd vooraf geofferd. Nog in christelijke tijden spreekt men gaarne recht bij groote steenen. Grundr. I, S. 1128; II, 2, S. 183. Grimm, Deutsche Mythologie 4e Aufl. S. 574-R. A. S. 802. Wij laten echter het offer reeds gebracht zijn, omdat de nabootsing dezer bloedige handeling aan groote praktische bezwaren onderhevig is en ook uit 't oogpunt van dierenbescherming zeer bedenkelijk zou wezen.

¹³⁾ De rechter speelt in de Germaansche procedure een lijdelijke rol, vroeger nog meer dan later, toen bijv. de oproeping van getuigen en van den gedaagde van hem kon uitgaan. De rechtsstrijd tusschen partijen wordt vóór hem afgespeeld. Hij zorgt, dat daarbij de bepaalde regelen in het oog worden gehouden en opgevolgd. Bij het vinden van het oordeel, het vaststellen van het recht voor het bijzondere geval werkt hij soms mede, meestal, bepaaldelijk bij de Franken niet. Verg. Brunner, Deutsche Rechtsgeschichte I S. 154. De zorg voor de uitvoering van het als recht vastgestelde ligt aanvankelijk op den weg van den overwinnaar in den rechtsstrijd, terwijl de overwonnene bij voortgezet verzet uit de rechtsgemeenschap wordt geworpen. Later treedt de rechter op, in dezen als vertegenwoordiger van het in die dagen nog zwakke staatsgezag, om met behulp van enkele of meerdere deelgenooten in de rechtsgemeenschap alle verzet te breken. Bij de Frankische rechtsinrichting is de graaf, in het lagere gerecht de schulte, de rechter, de leider van den rechte dag. Zij zijn koninklijke beampten. Vóór de onderwerping aan de Frankische heerschappij, is dat, met name in deze streken natuurlijk niet het geval. Of hier uitsluitend aan keuze door de volksgenooten als rechtstitel, dan wel reeds aan een eenigermate erfelijke waardigheid moet worden gedacht valt niet uit te maken. Veel meer dan het bericht bij Tacitus Germ. XII, is ons niet bekend geworden. Vandaar ook, dat door ons uitsluitend van den rechter wordt gesproken.

De rechter zit in het ding op een eenigszins hogere plaats dan de bijzitters en de andere aanwezigen. Grimm R. A. S. 763; en wel gewoonlijk met het gelaat naar het Oosten. Grimm R. A. S. 807. Als symbool van het door hem bekleede gezag, en dus als teeken zijner waardigheid, draagt hij een staf. Grimm. R. A. S. 761.

¹⁴⁾ Bijzitters. In dezen kan van schepenen, scabini, de vaste bijzitters der Karolingische rechterlijke organisatie nog geen sprake zijn. Misschien wel van de eigenaardig Frankische rachineburgi, de raadgevers, een woord, dat overeenkomst vertoont met het Friesche redjeva. Bij het door ons gedachte geval zullen wij er eenvoudig de door wijsheid en aanzien uitstekende ouderen van dagen onder hebben te verstaan, wier gevoelen, daarom het eerst vernomen, gewoonlijk bij het te nemen besluit of de te vellen uitspraak den doorslag gaf. Verg. Tacitus Germ. XI, Brunner I S. 150 f.f. Grimm R. A. S. 774 en 779, Noordewier Nederduitsche Regtsoudheden p. 355 en 359. Zij zijn naast den rechter op lagere (zoden) banken gezeten. Grimm. R. A. S. 792.

¹⁵⁾ De rechtsgemeenschap tusschen volksgenooten openbaarde zich vooral in bijeenkomsten voor rechtspleging en in de gezamenlijke afvering van vijanden. Wijder was de band der gemeenschappelijke kultushandeling, die onderscheiden stammen kon omvatten. Zoo bijv. bij de Semnonen. Beroemd is de beschrijving in Tacitus, Germ. XXXIX van het heilige woud der Semnonen, in welk bosch „auguriis patrum et prisca formidine sacram” alle stammen, die tot dit volk behooren door afgezanten op een bepaalde tijd samenkomen (volgens Grimm in de lente) en menschenoffers brengen. „Est et alia luco reverentia”: niemand mag er anders dan geboeid binnentreden, om zich den god onderdanig te toonen; wie bij ongeluk struikelt en valt, mag niet opstaan, maar moet zich uit het bosch rollen. Zoo heilig was daar de grond. De in dit woud gediende god (regnator omnium deus) was Zio (oudn. Tyr) later door Wödan verdrongen. Nog in christelijken tijd heeten de Zwaben Cyuuari, Ziowari, dienaars van Zio. (Grimm D. M.⁴. S. 165). Heilige bosschen worden nog genoemd Annal. IV, 73: lucus Baduhennae; Annal II, 12: silva Herculi sacra; Germ. XL: castum nemus van Nerthus, enz.

¹⁶⁾ Het schild wordt opgehangen, als teeken van het gezag van hem, die optreedt als de houder, de leider van het gerecht. Gewoonlijk aan den boom, onder welken het gerecht werd gehouden; doch kon hiervoor een speer ook voldoende zijn. Zooals b.v. bij de volksverzameling op de Roncalische velden. Grimm R. A. S. 851. Noordewier. p. 367 en 397. Op dit schild slaat de rechter met zijn staf bij den aanvang van het ding om stilte te gebieden.

¹⁷⁾ De teekenen van goed- of afkeuring geschieden gewoonlijk door het maken van gedruisch. Bij afkeuring werd een zeker gemor gehoord, bij instemming werden de wapens op de schilden geslagen of op andere wijze daarmede geluid gemaakt. Tacitus Germ. IX. Vandaar komt o.a. in Noorsche bronnen als gewone term voor: vapnatak, beteekenende de instemming van de aanwezige volksgenooten, van den omstand. Grimm R. A. S. 770. In vita S. Amandi (bij Grimm l. c. S. 769) nog: „quem omnis turba acclamabat dignum esse morte.” Die instemming was, naar men gewoonlijk aanneemt, noodig voor de rechtskracht der uitspraak, zonder dit, wat men later noemde volbort, was zij nog geen vonnis. Verg. Brunner, Rechtsgeschiedte, I, S. 149, 155.

Uit het voorafgaande volgt, dat de aanwezigen, die geen bepaalde rol bij de rechtspleging vervulden, gemeenlijk stonden (omstand), en dat zij gewapend aanwezig

waren. Tacitus, Germ. XI, Grimm R. A. S. 770. Later wordt, reeds in de verordeningen der Karolingers, het gewapend verschijnen in het gerecht beperkt en somtijds geheel verboden. Doch zooals blijkt, bleef in vele streken de oude gewoonte bestaan. Verg. K. Burchard. Die Hegung der deutschen Gerichte in Mittelalter (1893) S. 209 f.f.

¹⁸⁾ Reeds bij Tacitus, Germ. XII, vinden wij uitdrukkelijk in dergelijk geval de doodstraf genoemd, immers „proditores — arboribus suspendunt”, verraders worden gehangen. Bij de Friezen (v. Richthofen Friesische Rechtsquellen S. 30, in verband met Lex. Frisionum Add. Sap. Tit. XI) wordt de schuldige aan den oever der zee gebracht, in het zand begraven en zoo verdronken. Het land- en volksverraad is het ergste van alle nidhingsverke, gemeene misdrijven, van lagen en verdorven aard blijk gevende. Verg. Brunner I, c. I S. 165 en II S. 686.

Deze doodstraf moet dan ook worden beschouwd als de uitvoering der onzoenbare, niet ophefbare vredeloosheid, en wel op gezag der gemeenschap door de overheid. Heeft men den schuldige niet in handen, dan wordt de vredeloosheid uitgesproken. Die vogelvrijverklaring geeft nu tevens ieder het recht de doodstraf aan den misdadiger te voltrekken niet alleen, maar verbiedt allen omgang met hem.

¹⁹⁾ Uit de berichten van Tacitus valt op te maken, dat de gerechts-handeling bij de Germanen in die mate als een godsdienstige handeling werd opgevat, dat ook de orde en rust in het gerecht, de gerechtsvrede dus, door de priesters werd gehandhaafd. Germ. XI. Voor onzen tijd kan deze opvatting eenigermate zijn afgesleten, toch zijn deze gerechtsboden iets meer dan de latere suppoosten van den graaf of den schout. Zij antwoorden nog op de vragen van den rechter omtrent de plaats en den tijd van het gerecht, en zijn dus beter te vergelijken met de sajones, die wij bij de Gothen aantreffen. Verg. nog Schröder, Rechtsgeschiedte, S. 171. Zoo treden ook bij Dahn, Kampf um Rom, II S. 136 de gerechtsboden op. Bij hem dragen zij bijlen; ook daarin zijn wij dien schrijver gevolgd. Meer algemeen zijn staven en roeden. Grimm. R. A. S. 767. Noordewier p. 350.

²⁰⁾ Oudn. nidhstöng, schimpstang. In de Egilssaga Skallagrímsson cap. 60 richt Egill zulk een stang op voor koning Eiríkr en diens gemalin Gunnhildr, t. w. een hazelaarsstam, waarop een paardeschedel met opengesperden mond. De bedoeling is, dat koning en land daarvan schade zullen lijden. Maar de paardeschedels op boerenwoningen hebben onheilafwerende macht, zooals ook die welke op staken voor een leger worden uitgedragen. Om de dingplaats opgericht, moeten zij de booze geesten verre houden, die den vrede zouden kunnen verstoren. Zie verder Eg. S. Sk. ed. Leg. Arna Mag. p. 389. Saxo Gramm. p. 75, 203. Olaus Magnus, Historia III, 8 en 15 (cf. Bijblad Herv. 1894, p. 15). Maurer, Bek. II, S. 14, noot 66. Grimm D. M.⁴ S. 549, ff. Meyer, D. M. S. 106.

Een herinnering in onze sprookjes is Fellada's sprekend hoofd. Kinder- und Hausm. no. 89. Paardeschedels aan boerenwoningen moeten nog hier en daar voorkomen. In het midden dezer eeuw zijn zij nog in Lüneburg, Holstein, Mecklenburg en gewis ook

nog in ons Gelderland, Overijsel en Drente. v. d. Bergh, Ned. Myth. p. 259. Talrijke voorbeelden ook bij Sloet, Dieren in het Germ. volksgeloof, p. 156 vlg.

²¹⁾ Hierbij is gevolgd Dahn, Kampf um Rom, II S. 136 flg. en Die Bataver S. 183.

Gewoonlijk echter werden voor de „afvreding”, de aanwijzing der grens van den gerechtsvrede, gebruikt gewone koorden, gespannen over recht opstaande hazeltakken. Grimm, R. A. S. 809; Burchard, l. c. S. 200 flg. Vandaar nog de term: spannen bij het houden van het gerecht, als bijv. de bank, de vierschaar spannen. Omdat nog geen bepaalde oordeelvinders naar onze wijze van beschouwing in de bedoelde periode aanwezig waren, laten wij de geheele gerechtsplaats omspannen. Evenzoo Dahn l. c.

²²⁾ Speelde de handeling bij de Noordgermanen, dan zou men tegen het opnemen van zang in de voorstelling bezwaren kunnen inbrengen. Want bij de oude Noormannen van den vikingtijd was de muzikale zin weinig ontwikkeld. Moge nog het oude lied in Edda en sage zijne melodie gehad hebben, de latere drapa en visa wordt *gezegd* en niet gezongen. Muziekbegeleiding zou de zware, gekunstelde, gewrongen poëzie der skalden geheel onverstaanbaar hebben gemaakt. Bij de Deutsche stammen was dit anders. Bekend zijn de „carmina antiqua” van Tac. Germ. II, en de „carmina, quorum relatu, quem barditum vocant”, III, waarbij zelfs van „cantus” gesproken wordt. (zie bij dat woord de aantekening in Furneaux's nieuwe uitgave der Germania, p. 44). Zangers komen van oudsher voor. Wanneer men de Kerk den volkszang en den volksdans ziet bestrijden, mag men veilig besluiten tot het heidensch karakter dier liederen en reien (cf. Weinhold D. Frauen S. 352). In oude sproken van elven en watergeesten wordt herhaaldelijk van zang en harpspel gewag gemaakt. Kúdrún, een in de Nederlanden ontstaan heldendicht kent een zanger, Hörant, voor wiens lied zelfs „diu Tier in dem Walde ir Weide liezen stên (389, 1); „der Nibelunge nôt”, 1772 ff. 1833 ff. zingt van Volkêr den videlaere. Karel de Grootte heeft eene verzameling oude volksliederen bijeengebracht, die tot onze onberekenbare schade verloren is gegaan. Ofschoon ons voor Drente te dezen opzichte geen bepaalde bronnen ten dienste staan, waren wij toch verantwoord onze dinggenooten een lied te laten aanheffen, waarmede natuurlijk niet gezegd is, dat de rechtspraak immer op die wijze werd ingeleid.

²³⁾ Over de door dezen Drentschen priester aangeroepen goden een enkel woord. Wódan en Frija zijne gemalin (oudn. Frigg) zijn goden van den stormwind van Nederduitsche afkomst en eerst later geworden tot hemelgoden, door alle Germanen geëerd. De naam Donar (oudn. Thórr) is gekozen als de meest algemeene; sommige oude teksten en latere verbindingen geven Thunar, Thunaer, enz. Saxnôt („sahsnot i. e. ensifer”, Grimm) is een godennaam uit de Oudsaksische doopgeloofte. Hij is dezelfde als Zio (oudn. Tyr) — Grimm, D. M. S. 169. Mogk in Grundr. I, S. 1056, E. M. Meyer D. M. S. 211. W. Müller, Altd. Relig. 6. Zijn naam past volkomen in den mond van een heidensch priester in deze landen ten jare 734. Want het handschrift, waarin, behalve de doopgeloofte, ook de Indiculus superstitionum voorkomt, werd op het einde der 8e eeuw in Fulda onder abt Storm (zijn leven door Eigil bij Pertz,

Monum. II p. 366—377) voor de zending onder de Saksen vervaardigd. Misschien heeft reeds de opvolger van onzen priester de formule der doopgeloofte uitgesproken: „ec forsacho” . . . thunaer, woden ende saxnote ende allen them unholdum the hira genotas sint.” Grimm, D. M. S. 133 houdt het stuk echter voor Oudfrankisch.

²⁴⁾ Het was eveneens het werk van den priester door wichelarij uit te vorschen of de goden den rechtsgang gunstig gezind waren. Wanneer het, zooals hier, een algemeen gowbelang gold, gingen lot en offer altijd te zamen. Uit de verschillende wijzen, waarop het lot geworpen werd (plaatsen bij Grimm D. M. S. 929 f. Nachtr. S. 321) kozen wij die met kleine houtstaafjes, waarop letterteekens werden gegrift (runen? In elk geval niet de latere Noorsche) en die van onder een doek uit ten getale van drie werden opgenomen. Tac. Germ. X bewaart ons de uitvoerige beschrijving van den gang van zaken en wij hebben gemeend, schoon hij zooveel eeuwen vroeger leefde dan de tijd, waarin onze handeling valt, hem te mogen volgen. Tac. vermeldt nadrukkelijk „virgam frugiferae arborei decisam in surculos amputant”; ook dat de priester vóódat hij de staafjes opnam, de goden aanriep: „sacerdos . . . precatus deos, coelumque suspiciens ter singulos tollit.” Het getal drie vermeldt ook Caes. B. G. I, 53 en Alcuin bij Furneaux p. 57. Zwarte en witte staafjes vermeldt Saxo Gram. p. 827 van de Slaven; roode Olaus Magnus, „Historia” III, 14.

Het is hier de plaats aan te toonen, dat wij het recht hebben de bewoners van Drente in 734 nog heidensch te doen zijn. Reeds uit de „vitae” der heidenapostelen uit dien tijd blijkt dat overtuigend voor onderscheidene stammen in deze landen. In het leven van den heiligen Liudger, apostel der Friezen, die 26 Maart 809 „migravit ad Dominum” wordt telkens gesproken van „pagana gens Fresonum” (Pertz II p. 405 vlg.) en Bonifacius' tocht van Utrecht naar Dockum met de schrilste kleuren als levensgevaarlijk afgeschilderd. Als de H. Lebuinus een kerk heeft gebouwd te Wilpa (Wilp bij Deventer) komen de heidenen en verbranden haar (Pertz II p. 361). En wat bepaaldelijk Drente betreft, in het leven van Willehad door Anskar wordt van Thrianta (Drente) gewag gemaakt als van een nog geheel heidensch gewest, waar de apostel en zijne leerlingen telkens worden aangevallen en de bevolking nog heet „barbari, qui adhuc forte increduli perstiterant” (Pertz II p. 381). En Willehad stierf „in Christi requievit nomine”, in 789, (ibid. 384).

²⁵⁾ Deze handelingen te zamen noemde men het „hegen” van het ding; zoodat, als gebleken is, dat het gerecht te juister tijd en te rechter plaats is gehouden, de verrichte rechtshandelingen geldig en van kracht zijn. De gerechtsvrede wordt door den rechter verkondigd in verschillende formulieren, die voorschriften en verbodsbepalingen bevatten gericht aan partijen en aan de omstanders.

Formulieren uit lateren tijd zijn bewaard o. a. in Fruin, Rechten van Dordrecht II p. 310, Westfriesche dingtalen p. 8. Verg. Grimm, R. A. S. 853; voor het door ons gebruikte verg. ook Dahn, Kampf um Rom II S. 141.

²⁶⁾ Het gerecht wordt gehouden in den morgenstond, en moet voor den middag zijn afgelopen, alzoo „bi climmender sônnen”. Grimm R. A. S. 813; speciaal voor

Drente Gratama, Een bijdrage p. 75 en 105. Wat na dien tijd in het gerecht geschiedt, is niet geldig, tenzij daarover een bijzondere uitspraak is gevallen, waarbij tot het voortzetten verlof is gegeven. Hiervan vindt men voorbeelden in oud-vaderlandsche rechtbronnen, echter van lateren tijd. Verg. bijv. Pols, Westfriesche Stad-rechten I p. 104. Fruin, Dingtalen van Dordrecht I p. 361. Werken Pro excolendo jure patrio I p. 390. Zie ook Burchard l. c. S. 73.

De vragen over den tijd en de plaats, om het gerecht te houden behooren nog bij de „heging” van het ding. Zijn deze beantwoord zooals het behoort, dan kan de rechtspleging beginnen en worden voortgezet overeenkomstig den eisch des rechts.

²⁷⁾ Hoewel het feit van algemeene bekendheid is, dient toch een bepaalde klager op te treden, overeenkomstig den algemeenen regel, kort maar beteekenisvol, zooals er ons zoovele zijn overgeleverd: Geen klager, geen rechter. Vervolging van overheidswege had nog geen plaats.

De klager stond aan de rechterhand van den rechter, die met het aangezicht naar het Oosten zit, dus aan de zuidzijde der gerechtsplaats. Hij houdt het zwaard uitgestrekt naar diens zetel. De beide Alaesiagen Bede en Femmilene, bij wie hij klaagt en die ontdekt zijn op een grooten door Tuihanti gewijden altaarsteen in den muur van Hadrianus worden door sommigen voor Friesche rechtsgodinnen gehouden. Zie o.a. de verhandeling van Dr. W. Pleyte, Versl. Kon. Ac. v. Wetensch. Afd. L. 3e R. DL II. Op de vraag des rechters, of de beschuldigde naar den eisch is ingedaagd, antwoordt de klager bevestigend, en laat die bevestiging versterken door de gerechtsboden, omdat de partij oproept, en niet de rechter, de drager van het gezag der gemeenschap. Verg. Brunner l.c. I S. 179, II S. 332.

²⁸⁾ Opatd de in onzen tekst voorkomende namen zoo getrouw mogelijk tijd en land nabij zouden komen, ontleenden wij ze aan een schenkingsoorkonde van 18 Juni 820, waarbij Theodgrim, zoon van Aldgrim, zijne goederen „in villa Aarloo” (Tinaarloof of Anloo?) schenkt aan de abdij van Werden. Het stuk is opgenomen in het Oorkondenboek van Groningen en Drente, sub no. 3 en bevat een aantal namen van getuigen, waarvan mag worden aangenomen, dat zij toen gangbaar waren. Voorts is acht geslagen op het feit, dat de Germanen de verwantschap plachten aan te geven door bij begin of einde allitererende namen, b.v. de vader heet Hiör, de zoon Hamund; de moeder Wada, de dochter Wida (namenlijsten bij Weinhold, Altn. Leben S. 265 ff.; D. Frauen, S. 21 ff.). Zoo heet de moeder van den H. Liudger Liaborg, zijne grootmoeder Adelborg. Cf. Theol. T. 1892, p. 420 vlg. De uitgang grim of grimus komt overeen met oudn. grimr = sterk (Thórrgrimr, Skallagrimr). De vader van bovengenoemden Liudger heet Thiathgrimus. De vrouwennamen zijn ontleend aan een lijst van nonnen in een Duitsch klooster van omstreeks 800. Weinhold, l.c.

²⁹⁾ Ten jare 734 sloeg Karel Martel de Friezen onder hertog Boppo aan de Boredene, (rivier, die Oostergoo van Westergoo scheidde; v. d. Bergh, Midd. Geogr. p. 136. Ostrache in vita Liudgeri). De annales Hildesheimenses verhalen aldus: „Karlus navali evectione Fresonum regnum penetravit. Interfectis Fresonibus, Popponem ducem in-

teremit, lucos et fana subvertit, victor cum magna preda revertitur.” (ed. Waitz p. 10). En Fredegarii Chronicon (ed. Bruno Krusch p. 176): „ . . . praefatus princeps . . . certatim alto mare ingressus, navium copia adunata, Wistrachia et Anstrachia insulas Frigionum penetravit, super Bordine fluvio castra ponens. Bubonem gentilem ducem illorum fraudolentum consiliarium interfecit, exercitum Frigionum prostravit . . .” De Drentsche hulpbenden van den tekst zijn natuurlijk fictie. „De oude wapenen” waarvan Herimod spreekt, zijn de framea en de francisca, die onder de latere Merovingers en Karolingers door langer speer en zwaard vervangen werden. De scramasax („cultri validi” bij Greg. Turon. Hist. Fr. IV, 51) bleef in gebruik. Cf. Schultz in Grundr. II, 2, S. 202.

³⁰⁾ Blijkende of blikkende schijn, is of het lichaam of een gedeelte er van, bepaaldelijk de hand van den verslagene, waarmede de klager voor den rechter verschijnt, en daardoor eerder tot levering van bewijs komt. Later komt het ook voor, meer bijzonder naar Nederlandsche rechtsbronnen, dat, waar het proces een langeren duur eischt, de bijv. in kalk bewaarde hand het lijk van den verslagene vervangt. Verg. Grimm, R. A. S. 879, Noordewier, p. 416, Matthijssen, Rechtsboek van den Briel, p. 184 en Werken van Pro excolendo jure patrio, I p. 384.

³¹⁾ Dat bij den eed zoowel de goden als enkele voorwerpen worden genoemd, is in dezen geschied om dien eed meer indruk te doen maken. Men zal zich de zaak zoo hebben voor te stellen, dat bij den eed, gezworen bij goden of bij een voorwerp, het leven van den zwerende als pand voor de waarheid van zijn inhoud wordt gesteld, en dat in het tegengestelde geval door tusschenkomst der goden zelve of door de werking van het voorwerp, het leven zal worden verbeurd. Wordt bij het afleggen van den eed nog een lichaamsdeel genoemd, dan wordt dit als 't ware tevens nog meer bijzonder ten waarborg gesteld. Von Amira, Grundr. II, 2, S. 193; Brunner II S. 428.

Het zwaard, waarbij de klager zweert kan door hem in den grond worden gestoken en op den knop de hand gelegd bij het uitspreken van den eed, of wel recht voor zich uit worden gehouden. Grimm, R. A. S. 896, Noordewier, p. 426.

De eed wordt afgelegd o.a. bij Nerthus. Zonder ons hier in het wezen der godin te verdiepen, merken wij alleen op, dat de stammen, die haar volgens Germ. XL dienden, woonden in het tegenwoordige Sleeswijk, Mecklenburg, Oostfriesland, zoodat zij zeker ook hier bekend was. In het „castum nemus” stond haar heiligdom en jaarlijks reed zij op een wagen met witte runderen bespannen door het land.

Holda, godin van animale en vegetale vruchtbaarheid met chthonisch karakter. Ook beschermt zij 't huisgezin. Zij werd in Midden- en Neder-Duitschland gediend. De voor enkele jaren te Beetgum gevonden merkwaardige geloftesteen kan zeer goed haar gewijd zijn. L. Knappert, Holda-mythen. Theol. T. 1892 p. 429 vv. en Utr. Dres-selhuis, Godsdienstl. der Zeelanders, p. 167.

³²⁾ Als algemeene regel geldt in den Oudgermaanschen rechtsgang, dat de beklagde elken tegen hem gericht eisch ontgaat met zijn eed. Uitzonderingen bestonden daarop in enkele gevallen. Zoo bij betrapping op heeterdaad, waarbij geen verder

bewijs noodig is, en de straf onmiddellijk, wanneer ook de rechter aanwezig is, kan worden voltrokken. Bij bekentenis (gichtige mond) van den beschuldigde, kwam evenmin verder bewijs te pas, daar hier geen eigenlijke betwisting, dus geen rechtsstrijd bestaat.

In ons geval ligt de zaak echter anders. Eerstens toch is de beklagde niet verschenen, en kan er dus van eigenlijk gezegde verdediging niet de rede zijn. De klager behoeft — en hiervoor zorgt de verwant van den misdadiger — slechts plechtig zijne bewering te bevestigen. Bovendien is er wel niet heete daad geweest, in dien zin dat onmiddellijk het recht kon worden gehouden, de straf voltrokken, maar toch is het feit van algemeene bekendheid. Vandaar dat de klager tot den eed komt (verg. Brunner l. c. II S. 370), gesterkt door eedhelpers, zes zijner verwanten. Het getal is zeer verschillend (Brunner l. c. II S. 385) — wij hebben om practische redenen dit cijfer genomen; 12 was in Drente niet ongewoon, zie Gratama, Een bijdrage p. 233 — maar tot de verplichtingen, welke de bloedverwantschap medebrengt behoort evenzeer de hulp bij de uitoefening der bloedwraak, den veetegang, als de bijstand bij den rechtsgang.

De eedhelpers legden den eed meestal gezamenlijk sprekende af, en gaven daartoe elkaar de hand, of wel zij vatten den hoofdman aan, aan beide zijden van hem staande, v. Amira in Grundr. II 2. S. 194.

²³⁾ Verg. Dahn, Die Bataver S. 212 ff. Het doen eindigen van het geslachtsverband wordt op de wijze, zooals wij het hier voorstellen, kortelĳk beschreven in lex Salica Tit. 60. Daar echter verricht degene, die de betrekking met zijne familie wil doen ophouden de bedoelde formaliteiten. In Drente komt de rechtshandeling der verwanten nog tot in de 15^e eeuw voor onder den naam van „opseggen”. Zie Gratama, Een bijdrage p. 303.

²⁴⁾ Verg. Dahn, Kampf um Rom II S. 160 ff. Hoe lang nog dergelijke formulieren voortbestonden, waarbij iemand vredeloos, balling, „uutlaghe slants” gelegd werd, bewijst ons een formulier van Heusden uit de 15^e eeuw, dat bijzonder archaïstisch getint is. Zie M. S. Pols, De Middeleeuwsche rechtspleging in zake van doodslag. Versl. Kon. Ac. v. Wetensch., Afd. L, 3e R. Dl. II p. 214.

²⁵⁾ Over het optreden dezer profetes een enkel woord. Algemeen Germaansch is de voorstelling van wijze vrouwen, tovenaressen, die beschikten over de wijsheid in toover- (runen-) liederen neêrgelegd, zieneressen, die de toekomst voorspelden. Bij de Noordgermanen heetten zij völvur, stafdraagsters (naar Müllenhoff Deutsche Alterth. V, S. 42). Zij trokken rond, door knapen of meisjes begeleid, en dwongen de geesten, die kennis der toekomst bezaten, door tooverliederen (vardhlokukur) naderbij te komen, om hunne woorden dan aan de menschen te verklaren. Het beroemdste, maar veel aangevochten, Eddalied heet Völu spá, waarzegging der profetes. Van dezen gen. sing. van völvra, völu heeft men een oud. wala willen afleiden, afleiding, die schoon met den naam van Grimm gedekt (D. M.⁴ S. 80. S. 333 f.) niet kan worden verdedigd. Het woord ‚wala’ voor profetes kan althans niet worden aangewezen. Dat wij het noch-

tans éénmaal (in ons slotkoor) gebruiken is ter wille van het stafrijm en omdat een ander woord hier bezwaarlijk passen zou. Trouwens een juiste naam ware moeilijk te vinden. In een drietal bekende plaatsen verhaalt Tacitus (Histor. IV, 61, 65. Germ. VIII) van „Veleda, virgo nationis Bructerae”, die in hooge eere stond en over de toekomst werd geraadpleegd b.v. in den Batavierenopstand. Misschien is deze eigennaam eigenlijk een appellativum voor profetes. Nog meldt Jordanes, De origine actibusque Getarum XXIV, dat Filimer, koning der Gothen . . . „repperit in populo suo *quasdam magas mulieres*, quas patrio sermone Haliurunnas (anders: halibrunas, aliorunnas, aliurunças) is ipse cognominat.” Aan dit Gothisch haljorúna voor profetes zou beantwoorden, naar de ingewonnen meening van den hoogleeraar dr. B. Symons, dien wij hier voor zijn advies onzen welgemeenden dank betuigen, een Saksisch *hel-lirúna. Vandaar dat wij onze profetes door den gerechtsbode aldus laten betitelen.

Zij roept Wódan aan, omdat deze als god van wijsheid en tooverkunst „veelkundig” is en oudn. ‚forspár’ heet, hij die de toekomst vooruit ziet (cf. Mogk in Grundr. I, 1080.) Ook de völvra in Völuspá 1,3 (4, 5) roept Odhin Valfóðr aan, wat Meyer, D. M. S. 258 echter voor ontleend houdt.

Haar aanvangswoord: „allen edelen gebied ik aandacht”, is ontleend aan Vöi. (1,1 Müllenhoff, 4, 1 Hildebrand) naar de vrije vertaling van Simrock. Letterlijk: „opmerkzaamheid gebied ik aan alle, den heiligen tempelvrede onderworpen, menschenkinderen.”

